

UDK 811.163.42'367.633
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 29. V. 2007.
Prihvaćen za tisak 18. IX. 2007.

Barbara Kovačević, Ivana Matas Ivanković

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bkova@ihjj.hr
imatas@ihjj.hr

PARNI PRIJEDLOZI

U radu će biti obrađeni prijedlozi koji se često pojavljuju u paru: *od* i *do*, *iz* i *u*, *s* i *na*. Učestalom uporabom u tim parovima navedeni prijedlozi nadilaze svoja pojedinačna primarna semantička i sintaktička obilježja. Na njihovu strukturnu i semantičku cjelovitost upućuje i frazeološka uporaba.

Prijedložno-padežni izrazi imaju funkciju da pobliže odrede koju riječ: imenicu (*klupa u sjeni*), glagol (*skloniti se pod drvo*), pridjev (*sretan do neba*) itd. U određivanju se može pojaviti i nekoliko prijedložno-padežnih izraza koji mogu biti u hijerarhijskome odnosu (*doći u petak u 5 sati*) – oba prijedložno-padežna izraza imaju vremensko značenje i jedan specificira drugi ili u paralelnome odnosu (*putovati u petak u Zagreb*) kada svaki prijedložno-padežni izraz daje novu informaciju – prvi o vremenu, drugi o mjestu. Među tim višestrukim prijedložno-padežnim izrazima posebno se izdvajaju skupine u kojima u paru dolaze prijedlozi *od* – *do*, *iz* – *u* te *s* – *na*, kod kojih ne postoji hijerarhijski odnos, a oba imaju isto značenje – mjesno, vremensko ili koje drugo. Većina se prijedloga upotrebljava samostalno, ali u izrazima s prijedlozima koji dolaze u paru oni funkcioniraju kao nerazdvojna cjelina i po svojim semantičkim i po svojim sintaktičkim obilježjima. Zbog toga oni zaslužuju iscrpniji opis. Isprva treba vidjeti kako su toj problematici pristupili autori suvremenih jednojezičnih rječnika i kako je taj problem obrađen u suvremenoj kroatističkoj literaturi.

Obrada u rječnicima i literaturi

Anić (1998.) kod prijedloga *od* navodi da on „izriče 1. (ob. u svezi *od* – *do*) a. početnu točku ili granicu kretanja, pružanja ili prostiranja [*~ Zagreba do*

Karlovcu]; **b.** početak trajanja, razdoblja [*~ jutra do mraka cijeli dan*]“, a u dijelu rječničkoga članka u kojemu daje frazeološke izraze i veće cjeline donosi istu konstrukciju i objašnjava pojedine primjere: „~ + **gen.** + ~ + **gen. a.** (kad se govori o razlici među pojmovima) [*od čovjeka do čovjeka* svaki čovjek će drugačije, zavisi o čovjeku; *od godine do godine* zavisi kakva je godina, kakva je žetva ili berba bila koje godine, to se razlikuje prema godini] **b.** od jednoga do drugoga, tako da prolazi više ruku i sl. [*to ide od ruke do ruke* = mijenja vlasnika, više ljudi to čita, upotrebljava itd. jedan za drugim]; ~ **do** *razg.* sve, sve po popisu, sve kako se nabraja (kad se podrazumijeva da tako nešto postoji ili da bi se moglo shvatiti da postoji) [*nabroj mi sada sve što ti treba ~ do*]; ~ ... **do** ... **a.** (doslovno) uz određenje od kuda do kuda se što prostire [*Evropa od Atlantika do Urala*] **b.** (uz razne nazive mjesta ili lokaliteta *deprec.*) [*~ Črnomerca do Maksimira* samo u Zagrebu (u smislu nedovoljne svjetskosti ili primjenjivosti); ~ *Agrama do Araada* po garnizonima Habsburške Monarhije]“. Kod prijedloga *do* Anić ne izdvaja pojavljivanje u paru.

Može se primijetiti da bi značenje prijedloga *od* u pripadajućemu rječničkom članku trebalo biti samostalno označeno, a tek kasnije kad se navedu sva njegova pojedinačna značenja, trebalo bi ga prikazati u paru s prijedlogom *do* i u prostornome i u vremenskome značenju. Osim toga, primjer *od jutra do mraka* naveden je za konkretno značenje iako uz njega stoji frazemska definicija (‘cijeli dan’). U frazeološkome dijelu obrade autor rječnika poziva se na doslovno prostorno značenje (iako je ono trebalo biti obrađeno na početku), ali navodi i primjere koji nemaju doslovno prostorno značenje, već u njima dolazi do prijenosa značenja: *od Črnomerca do Maksimira* znači ‘samo u Zagrebu (u smislu nedovoljne svjetskosti ili primjenjivosti)’, a *od Agrama do Araada* znači ‘po garnizonima Habsburške Monarhije’.

Rječnik hrvatskoga jezika Školske knjige i Leksikografskoga zavoda (nadalje: RHJ) kod prijedloga *od* za uporabu u paru navodi primjer koji ni na koji način ne izdvaja od značenja samoga prijedloga *od*: „1. izriče početak predikatne radnje: *raditi ~ sedam sati, tako je ~ pamtivijeka, voziti ~ Zagreba do Vukovara*“. Kod prijedloga *do* također navodi uporabu u paru iako se semantički opis odnosi samo na prijedlog *do*: „2. iskazuje kraj protezanja u prostoru, kraj trajanja u vremenu i krajnju brojčanu vrijednost prema poznatom ili predmnijevanom početku: *od podnožja ~ vrha brda, od tri ~ pet godina, od sto ~ dvjesto ljudi*“, a tek kao četvrto značenje „određuje vrijeme završetka glagolske radnje: *živjeti od danas ~ sutra, doći ~ podneva*“. U tome se značenju ne razlikuje doslovna i frazeološka uporaba.

U Anićevu rječniku zamijećena je i izdvojena još i uporaba prijedloznoga para *iz – u*. Kod opisa prijedloga *iz* pod frazeološkim izrazima i većim cjelinama

navodi se: “~ **godine u godinu** tako da se zbiva, događa itd. u jednoj godini a onda prelazi u drugu (dalje u treću itd.)“ U RHJ ne izdvaja se uporaba prijedložnoga para *iz – u*, a ni jedan od tih rječnika ne obrađuje prijedložni par *s – na*.

Analiza navedenih jednojezičnih rječnika pokazuje da je taj problem tek rubno zabilježen, ali ne i adekvatno leksikografski obrađen. Općenito nije izdvojena razlika između konkretnoga značenja i frazeološke uporabe s čime je povezano i neprecizno semantičko određenje.

Ipak, korak dalje napravljen je u teorijskoj literaturi. U obradi vremenskih prijedloga Pranjković izdvaja takve sveze: „Abtemporalnost koja se izražava prijedlogom *od* redovito se kombinira s vremenskom ograničenošću koja se izražava prijedlogom *do*, pa su vrlo frekventne abtemporalno-granične konstrukcije tipa *od proljeća do jeseni*, koje imaju protemporalno značenje. Slično značenje bez sumnje su imale i konstrukcije s prijedlozima *iz...u* (npr. *Ide-mo iz jeseni u zimu* i sl.). Danas se u takvim konstrukcijama ponavlja vremenski lokalizator, pa one više nemaju abtemporalno-granično značenje, nego su frazeologizirane, npr. *iz godine u godinu*, *iz dana u dan* (znači ‘stalno, bez prekida’).“ (Pranjković 2001: 15). Isto tako kod nedimenzionalnih značenja prijedloga izdvaja se modal koji se može „razviti iz ablativnog značenja, npr. *od srca (se smijati)*, *od ruke (polaziti)*, *od šale (uspjeti)* itd., a može biti svojstven i prijedložnim izrazima *od ... do ...* npr. *od glave do pete*, *od nemila do nedraga*, *od slučaja do slučaja* i sl. Kao što se iz navedenih primjera vidi, takvi su spojevi riječi redovito frazeologizirani. // Nešto posve analogno može se reći i za prijedložne izraze s primarno ablativnim prijedlogom *iz*, npr. *iz temelja*, *iz početka*, *iz duše*, *iz okreta*, *iz druge ruke*, *iz svega glasa* itd., odnosno za konstrukcije s korelativnim prijedlozima *iz + G u + A*, npr. *iz ruke u ruku*, *iz šupljega u prazno* sl. // Nije bitno drukčije ni s prijedložnim izrazima *s(a) + G*, npr. *s visine*, *s visoka (se obratiti)*, *s (ne)ruke (biti)*, *s nogu (pasti)*, odnosno onima s korelativnim prijedlozima *s(a) + G na + A*, npr. *skraja na kraj*, *s noge na nogu*, *s koljena na koljeno* itd.“ (Pranjković 2001: 19).

Postojeći nesustavni rječnički pristup koji nije u skladu s učestalim pojavljivanjem tih parnih prijedloga te prisutnošću velikoga broja frazema s njima, zahtijeva da se oni izdvoje kao cjelina sa svojim posebnim semantičkim i sintaktičkim obilježjima.

Određenje naziva

Na strukturnome se planu parnoprijedložne skupine sastoje od prijedloga iza kojega dolazi imenski dio (*od/iz/s + I₁*) te još jedne sveze prijedloga i imen-

skoga dijela (*do/u/na* + I_2). U sastav tih izraza ulaze prijedlozi koji su po tvorbi neproizvedeni (primarni), a u prvome dijelu para pojavljuju se prijedlozi s izraženom semantikom ablativnosti (*od/iz/s* + I_1). Oba imenska dijela dolaze u genitivu, najčešće je to imenica, ali može biti i redni broj te glavni broj koji se uglavnom ne sklanja. Kod nekih se primjera imenski dio ponavlja (*od mjesta do mjesta, iz dana u dan*). Zbog specifične strukture prijedloge u takvoj uporabi možemo nazvati **parnim prijedlozima**, a njihove skupine **parnoprijedložnim skupinama**.

Semantička obilježja

Semantička analiza pokazuje da takvi prijedlozi dobivaju svoje pravo značenje tek u paru, kao jedna cjelina, a ne kao dva odvojena prijedloga. Većina primjera s parnim prijedlozima može se po značenju podijeliti u nekoliko skupina.

I. *od* + I_1 + *do* + I_2

Od primjera s navedenim parnim prijedlozima najviše je onih s prijedlozima *od* i *do*, a među njima se izdvaja nekoliko značenja:

1) Prostorno značenje

a) značenje dužine koja se proteže između početne i krajnje točke. Kod ovih je primjera dvodijelnost još uvijek izražena. Takvi izrazi uglavnom dolaze uz glagole kretanja:

Mislim da bi idealno rješenje za nas, ljude starije životne dobi, bilo uvođenje autobusne linije koja bi nas vozila, recimo, od Katedrale do Sljemena. (Vjesnik)¹

Od ružičasta dlana do lakta teče modra i nabreknuta žila pod prozirnom kožom bjeloputne Sabine. (Eugen Kumičić, Gospođa Sabina)

Od Lučice do Jablanca ima dva sata hoda. (Eugen Kumičić, Začudeni svatovi)

b) prostor koji se može shvatiti kao jedinstvena cjelina, ploha koja se proteže između granica koje čine I_1 i I_2 : Kod takvih je primjera važnije ono što se nalazi između I_1 i I_2 , a izraz *od* + I_1 *do* + I_2 mogao bi se zamijeniti izrazom između I_1 i I_2 :

Kud ti oko siže, cijelom kotlinom, što je pukla od Kapele do Učke i od Osora do kršnoga gorja nad Kraljevicom, svud se prepliću, svud se izmjenjuju ogromne

¹ Svi primjeri u ovome radu preuzeti su iz *Hrvatske jezične riznice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* dostupne na internetskoj adresi: <http://riznica.ihj.hr/> i mrežnoga pretraživača Google.

sjene s dugačkim i rastrganim pjegama sunčanoga zlata. (Eugen Kumičić, Začuđeni svatovi)

*Znao je da su od onih nomadskih plemena što se ganjaju i skiću **od obala Ponta Euxina do obale jadranskoga i jonskoga mora**, i koji nisu znali, ili nisu htjeli kazati, kojemu većem narodu pripadaju, a govorili su jezikom tračkim i ilirskim i jezikom grčkim – dapače sarmatskim i skitskim govorima.* (Ksaver Šandor Gjalski, Dolazak Hrvata)

*Od Turčinova pa preko Kolca i Batine, **od Mračnog do Krivog Puta** i Jame pukla je Filipova slava preko noći.* (Miroslav Krleža, Povratak Filipa Latinovicza)

c) ponavljanje iste imenice iza prijedloga daje značenje distributivnosti. Imenica koja dolazi iza prijedloga ponavlja se i izraz *od + I₁ do + I₁* zamjenjiv je prijedložno-padežnim izrazom *po + I₁* s imenicom u lokativu množine (*od kuće do kuće = po kućama*):

*Djeca, što opkoliše ribara, gledaju ga zapanjeno i prestrašeno, pa ga slijede sve **od kuće do kuće**, a on kazivaj i pripovijedaj, kao da je poklao nepreglednu vojsku.* (Eugen Kumičić, Začuđeni svatovi)

*A Židovi da piju kršćansku krv, jer da ih ova krijepi i podržaje u životu. Da je ispila poput more krv nevinoj djevojci i da će sada putovati **od grada do grada, od mjesta do mjesta**.* (Ante Kovačić, Fiškal)

*Znao je on to još iz prijašnjih svojih pohoda na Dunav, pa je trčao **od jedne centurije do druge**, da upozori momčad neka čuva svoje stvari.* (Ksaver Šandor Gjalski, Dolazak Hrvata)

U posljednjemu je primjeru zbog zalihosti izostavljena imenica koja bi bila ista kao i u prvome dijelu – *centurija*.

2) Vremensko značenje – označen je vremenski odsječak u kojemu se što zbiva. Imenski dijelovi uglavnom imaju brojeve. To može biti redni broj koji označuje datum (dan u mjesecu) ili godinu. Često je imenica zbog zalihosti ispuštena, a iza prijedloga ostaje samo broj.

*U okviru ciklusa »Svijet u Zagrebu«, **od 1. do 14. veljače** i u suradnji s Veleposlanstvom Japana, u Gradskoj će se knjižnici održavati Dani Japana.* (Vjesnik)

*U Poreču će **od 5. do 13. lipnja** biti redoviti seminar za polaznike prve generacije Nogometne akademije. Ima li zainteresiranih, u uredima HNS-a u Ilici 31 mogu se nabaviti ulaznice za Europsko prvenstvo u Belgiji i Nizozemskoj.* (Vjesnik)

*To izvješće je predstavljeno prethodne godine, a obuhvaća razdoblje **od 1990. do 1996. godine**.* (Vjesnik)

*Tako se sveukupni trošak prve bankarske krize **od 1991. do 1996.** okvirno procjenjuje na 4,653 milijardi dolara.* (Vjesnik)

U nekim se primjerima na istome mjestu nalazi glavni broj koji označuje sat:

*Ako su na moru, sunčanje im nije sasvim zabranjeno. No, to ne smiju činiti za vrijeme najjačega sunca, **od 10 do 16 sati**.* (Vjesnik)

*Naime, u razdoblju **od 20 do 23 sata** u užoj i široj zoni Trga Sportova oštećeno je šest automobila slovenskih registracija.* (Vjesnik)

Međutim, u sljedećemu primjeru na istome mjestu može stajati i glavni i redni broj, a godine se odnose na vremenski odsječak u životu čovjeka:

*Krv mogu darivati sve zdrave osobe **od 18 do 65 godine života**.* (Vjesnik)

*Ljubica Lalić je pojasnila da bi se institut nacionalne mirovine odnosio na osobe koje su **od 15. do 65. godine života** neprekidno prebivale u Hrvatskoj.* (Vjesnik)

Imenski dio može biti i opća imenica ili sintagma s vremenskim značenjem ili imenica koja označuje neko vremensko razdoblje te prilog:

*Također je rekao kako bi bilo dobro da se utvrde sva dosadašnja financiranja HDZ-a i stranačke izborne donacije **od stvaranja hrvatske države do danas**.* (Vjesnik)

*On je građa, vrlo dobra građa iz hrvatske književnosti **od preporoda do generacije I. G. Kovačića**, ali to je građa koja nije obrađena ni gramatički, ni semantički, ni leksikološki.* (Vjesnik)

*Trkač na 200 m mora znati što treba činiti **od početka trke pa sve do cilja**.* (Nikola Despot, Atletika)

3) Mjera – označava brojčani raspon unutar kojega se kreće količina istovrsnih jedinica. Imenski dio sastoji se od glavnoga broja i mjere koja se pojavljuje u drugome dijelu:

*... manje vijećnika ubuduće bi imali i općine i gradovi **od 3.000 do 10.000 stanovnika**...* (Vjesnik)

*Kod nas pacijent koji boluje od TBC-a leži **od 2 do 3 mjeseca** ne smije ići kući da ne bi širio zarazu.* (Google)

*Na javni natječaj prijavilo se 397 projekata, a ukupna svota od 560.300 raspodijeljena je na njih 25 u iznosu **od 5.000 do 50.000 kuna** ovisno o složenosti, namjeni sredstava, trajanju i dinamici ostvarenja.* (Vjesnik)

*Prema Kaznenom zakonu za kazneno djelo zlorabe ovlasti za koje se tereti Ivan Herak, predviđena je novčana kazna ili zatvorska kazna do tri godine, a za kazneno djelo počinjeno s ciljem pribavljanja znatne imovinske koristi predviđena je kazna zatvora **od jedne do deset godina**.* (Vjesnik)

4) Raspon – značenje raspona donekle je slično prethodnomu značenju, međutim nije riječ o brojnim sastavnicama već o obuhvaćanju u jednu cjelinu istovrsnih dijelova koji se razlikuju po nekome svojstvu (atributu) ili pripadnosti:

Trinaest novih skladbi, od jednostavnih, klasično koncipiranih pa do složenijih i zahtjevnijih na prigodne tekstove (uglavnom na hrvatskom jeziku, ali i na latinskom), izabralo je i vrednovalo stručno povjerenstvo Hrvatskog društva skladatelja i Društva hrvatskih književnika. (Vjesnik)

I moji su predci imali neku sklonost izvrtanju riječi, doskočicama, karikiranju, sitnim podvalama od učeničkih do razgovornih. (Vjesnik)

Isto tako, oni koji traže i dobivaju podršku od najtvrdje HDZ-ove desnice spočitavaju Mesiću da okuplja široki broj ljudi od desnice do lijevice. (Vjesnik)

ili obuhvaćaju više raznorodnih dijelova koji čine cjelinu:

Tako će Dubrovčani, zahvaljujući vlasniku Dieteru Happu, narednih dana uživati moći vidjeti pedesetak vrsta gmazova, od zmija, paukova, kornjača do krokodila. (Vjesnik)

U dva sata i petnaest minuta nastupa Wait proveo publiku u rasponu od akademskog uživanja do euforičnog odobravanja... (Vjesnik)

5) Frazemi²

U frazemima ni jedan prijedlog nema svoje primarno leksičko značenje, već se uklapa samo formalno kao frazemska sastavnica. (On je sastavnica frazema samo na formalnome planu.) Ipak, na značenjskome planu takvi će frazemi imati značenje vremena, mjesta, pa i načina i imenične sastavnice pozicijski su nezamjenjive jer su padežno vezane, ali semantička zamjena (variranje) moguća je imenicama istoga semantičkoga kruga (vrijeme – dani, mjeseci, godine). Uz paralelizam na strukturnome planu, uočava se i udvajanje imenične sastavnice, a cijeli je izraz nezamjenjiv (iz dana u dan ≠ po danu, iz noći u noć ≠ po noći).

Postojanost sveze parnih prijedloga posebno dolazi do izražaja u frazemima. Budući da frazemi imaju specifične karakteristike (supostojanje najmanje dviju sastavnica, cjelovitost značenja i čvrstu strukturu, ustaljenost, reproduktivnost i desemantizaciju)³, izdvajamo ih u posebnu skupinu. Frazemi u kojima se javlja prijedložni par *od – do* strukturno ne odudaraju od konkretne uporabe prijedložnoga para, ali desemantizacijom⁴ su cijeli frazemi dobili značenje načina. Kod nekih je frazema desemantizacija potpuna⁵:

² Osim iz *Hrvatske jezične riznice* frazemi su preuzeti s internetskih stranica da bi se naglasila njihova suvremenost.

³ V. Fink-Arsovski 2002: 6.

⁴ V. Fink-Arsovski 2002: 7.

⁵ U frazeologiji *potpuna desemantizacija* razumijeva semantičku preobliku svih sastavnica frazema, tj. pri definiranju frazema ne upotrebljava se ni jedna postojeća frazemska sastavnica.

Poskrbite se da se ja preobučem od glave do pete te da ovu groznu mokrinu skinem jedanput sa sebe. (A. Kovačić, Fiškal)

Imamo niz istaknutih svjetskih sportašica i sportaša, ali imamo i mladost koja luta od nemila do nedraga veoma često ne znajući što će sami sa sobom. (Google)

Jednolični ritam hrkanja se u njih od vremena do vremena prekida zatišjem od nekoliko sekundi, nakon čega veoma jako zahrču nekoliko puta. (Google)

Na više od 500 štandova razni obrtnici i mali trgovci nude sve od igle do lokomotive. (Google)

dok je kod drugih desenantizacija djelomična⁶, tj. glagol s osnovnim leksičkim značenjem upotpunjen je novom načinskom odlikom:

Cerekala se od uha do uha. Usne su joj bile razmazane s teškim crvenim ružem. Na glavi je imala šešir sa cvijećem. (Google)

Ne živim od danas do sutra. Volim planirati. Volim planirati unaprijed. (Google)
Vijest o knjizi širila se od usta do usta jednako kao dva-tri stoljeća nakon Gutenbergova otkrića tiskarskoga stroja. (Fokus)

6) Varijante

Kod prijedloga *od + I₁ + do + I₂* treba izdvojiti i varijante koje se mogu naći u pisanim tekstovima, kada se umjesto prijedloga piše samo crtica: 10 – 15, ili se bilježi *od*, a umjesto *do* se pojavljuje crtica kao u primjeru:

Najbolji rezultati kod sprintera javljaju se od 18 – 22 godine pod uslovom da je atletičar počeo trenirati u dobi od 13 – 14 godine. (Nikola Despot, Atletika)

Takve mogućnosti bilježi Babić–Finka–Mogušev *Hrvatski pravopis* (2003: 128): „Crtica između brojeva zamjenjuje prijedlog *do* i piše se s bjelinama s obje strana.

Vozio je prosječnom brzinom 80 – 90 kilometara na sat.

Ivan Mažuranić (1814. – 1890.) bio je prvi hrvatski ban pučanin.

Godišnji odmori traju 14 – 30 radnih dana.

Ako se ispred broja napiše prijedlog *od*, onda je između brojeva bolje napisati prijedlog *do* nego staviti crticu:

Bio je trajno zaposlen od 1950. do 1985. godine.“

Anić–Silićev *Pravopis hrvatskoga jezika* u izdanju iz 2001. godine isti pravopisni znak naziva crtom: „Crta može označavati vremenski, prostorni, količinski ili kakav drugi odnos tipa *od – do*. Takav se oblik izražavanja spomenutih odnosa primjenjuje pri različitim vertikalnim organizacijama teksta:

⁶ U frazeologiji *djelomična desenantizacija* razumijeva semantičku preobliku samo nekih sastavnica frazema, tj. nedesenantizirane se sastavnice upotrebljavaju pri opisu značenja.

Studentska služba

Primanje stranaka: 10 – 12 sati

Ako se izražava riječima prvi član odnosa, izražava se riječima i drugi član odnosa **od – do: od 5 do 10**, a ne: **od 5 – 10**.“ (Anić–Silić 2001: 77).

U već spomenutome primjeru zabilježena je i sveza *u dobi od 13 – 14 godi-
ne* gdje crtica vjerojatno ne označava raspon godina nego otprilike dob, a *od* je dio izraza *u dobi od*.

II. iz + I₁ + u + I₂

Primjera s *iz + I₁ + u + I₂* ima manje nego za par *od + I₁ + do + I₂*. Značenja tih parnih prijedložno-padežnih izraza mogu se svesti na prostorno i vremensko.

1) Prostorno značenje *iz + I₁ + u + I₂* slično je prostornomu značenju para *od + I₁ + do + I₂* i još uvijek je izražena dvodijelnost. Prvi imenski dio označuje mjesto odnosno unutrašnjost čega odakle što kreće, polazi. I ovdje se primjeri vezuju uz glagole kretanja.

Nakon mjesec dana dođe iz Beča u Pariz i barun Artur Steiner. (Eugen Kumičić, Olga i Lina)

Slikar signor Mario s kojim je pobjegla Lina iz toplica u Italiju, nastojaše dan i noć da se što prije riješi Njemice. (Eugen Kumičić, Olga i Lina)

S hrvatskom kokardom umjesto kokardom austrijskom istrčali su iz svojih kasarni na Školjiću, naoružani, u grad. (Nedjeljko Fabrio, Berenikina kosa)

2) Vremensko je značenje zabilježeno u primjeru:

Švel-Gamiršek, Mara (1900. – 1975.), hrvatska pripovjedačica, pjesnikinja, dramatičarka i prevoditeljica; u svojim djelima uglavnom tematizira Slavoniju na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće; (Vladislav Kušan, Izabrana djela)

I u tome je primjeru riječ o kretanju, tj. *prijelazu*, no došlo je do pomaka značenja i u toj imenici i u značenju cijeloga izraza koji je vremensko značenje dobio zahvaljujući imenskomu dijelu i oznaci stoljeća.

3) Frazemi

U frazemima s prijedložnim parom *iz – u* česta je pojava udvajanja imenične sastavnice i to u onim primjerima u kojima imenična sastavnica nosi značenje vremena. Ti se frazemi na značenjskome planu odnose na vrijeme, tj. višestruko ponavljanje u vremenu (‘stalno, neprekidno, svakoga dana/tjedna/godine ...’):

Vikali su o slobodi u novoj državi iako se o novoj državi, o Jugoslaviji, tek maštalo, u skupini vojnika, iza kasarne, Filipove, iz dana u dan. (Nedjeljko Fabrio, Berenikina kosa)

A događanje je – kako se njemu trenutačno učinilo - teklo sasvim mirno i neuzbudljivo pred njim, vuklo i njega samoga iz sekunde u sekundu. (Petar Šegedin, Djeca Božja)

Iako se kod većine ljudi iz godine u godine ponavlja ista stvar kada je u pitanju blagdanska kupnja, mnogi unatoč svim njenim negativnim stranama nisu spremni naučiti lekciju i poduzeti mjere kojima bi spriječili svoje loše raspoloženje koje će se, bez sumnje, javiti prije ili poslije. (Vjesnik)

Zasmetala ga je i brzina donošenja kojom se iz časa u čas mijenja prijedlog zakona pa se do usvajanja ne zna što će se sve prihvatiti. (Vjesnik)

Pomrčinu je sigurno promatrati kako golim okom tako i dalekozorom ili teleskopom, sa kojima se iz minute u minutu može promatrati kako Zemljina sjenska prekriva Mjesečeve kratere i “mora”. (Vjesnik)

Kada se želi naglasiti dugotrajnost radnje, frazemi mogu slijediti jedan za drugim:

Promatranje nasilja iz dana u dan, iz časa u čas dovodi do navikavanja na krv, ubojstva, pljačke, silovanja – dovodi od otupljivanja osjećaja odvratnosti prema nasilju. (Google)

Frazemi s prijedložnim parom *iz – u* u kojima sastavnice nemaju vremenskoga značenja mogu imati ili udvojenju istu imeničnu sastavnicu:

Ići ćeš od jedne do druge relejne stanice, iz jedne u drugu partizansku bazu, ići ćeš iz ruke u ruku kao lažni novčić. (Joža Horvat, Mačak pod šljemom)

Nema, dakle, garancija ni za Hrvatsku, makar Hrvatska prolazi relativno dobro. Počela je pregovore, i vjerojatno će ih završiti prije nego se u Europi dogovore oko reformi. To što smo maleni velika je prednost – četiri i pol milijuna očiglednih Europljana, kad završe reforme, ipak se može ugurati bilo gdje – nikome ni iz džepa ni u džep.⁷ (Slobodna Dalmacija)

ili su prisutne dvije različite imenske riječi kao osnovne frazemske sastavnice:

Znači, ja sam vam upala iz neba pa u rebra i čudim se svemu ovome i nisam odgovorila, i nemam namjeru odgovoriti. (Zarez)

Predsjednik udruge je loš, samo teoretizira i prelijeva iz šupljeg u prazno. (Google)

Glagolski frazemi *ići (prelaziti i sl.) iz ruke u ruku* u značenju ‘mijenjati vlasnika (korisnika), prelaziti od jednoga do drugoga’ može sintaktički varirati s frazemom *od ruke do ruke* istoga frazeološkoga značenja. Važno je da je i

⁷ U frazemu *ni iz džepa ni u džep* <komu> u značenju ‘ni koristi ni štete <komu od čega>, ni dobitka ni gubitka, svejedno je *komu*’ osim udvajanja imenične sastavnice unutar prijedložnoga para *iz – u* paralelizam je pojačan i udvajanjem veznika *ni*.

u tome varijantnome frazemu, koji je slabije čestotnosti, iskorišten potencijal prijedložnoga para *od – do*:

Tiskan u privatnoj nakladi, prodavan s polica malih specijaliziranih knjižara kružio je od ruke do ruke, sve do 1994. kada ga je otkupila nakladnička kuća Warner. (Google)

Također, frazem *iz neba pa u rebra*, koji je slabije čestotnosti, može varirati s frazedom *s neba pa u rebra* istoga frazeološkoga značenja – ‘iznenada, iznebuha, neočekivano, odjednom’⁸:

Kada bi vas netko, onako s neba pa u rebra upitao koliko je filmova uopće režirao “moćni George”, što bi ste odgovorili? Pet, deset, dvadeset i tri? (Google)

III. $s + I_1 + na + I_2$

Primjeri sa $s + I_1 + na + I_2$ također su slabije zastupljeni od primjera sa $od + I_1 + do + I_2$. Uporaba te parnoprijedložne skupine ima značenje promjene mjesta, vremena ili stanja:

1) promjena u prostornome smislu

Sjeverno povjetarce spuštalo se s kastavskih bregova na more i crnilo mu površinu sredinom zaljeva. (Eugen Kumičić, Začudeni svatovi)

S rahitičkih kola skoči na cestu postilon Janez, pozdravi lučičku gospodu, otvori klimavu škrinju, pa izvukav iz nje žutu kožnatu torbu s listovima, odnese ju u kuću. (Eugen Kumičić, Začudeni svatovi)

2) promjena u vremenskome smislu

Iako im je policija savjetovala da se odmah vrate u Drašnice i ne pokazuju strah kojeg bez sumnje osjećaju, Begovići su noć s petka na subotu prespavali u Makarskoj, kod Marine majke. (Makarska kronika)

Nema jačeg doba godine od prijelaza s proljeća na ljeto. (Google)

3) prijenos u drugo stanje

Karakteristično je da se bolest može prenijeti sa jedne vrste životinje na drugu, sa životinje na čovjeka, te čak i sa čovjeka na čovjeka. (Google)

Prionuvši uz posao prevođenja s njemačkog na hrvatski uskoro sam osjetio blagodat činjenice da u konkretnom slučaju kao prevoditelj ne moram tako strogo voditi računa o piscu izvornika, kako bih to inače morao kad bi se radilo o nekom djelu kojeg drugog autora. (Google)

Moja curica će sutra navršiti 3 mjeseca i zasada se okreće samo s boka na leđa (nadam se da je to ok s obzirom na njezinu dob). (Google)

⁸ To je moguće zbog ablativnosti koja je primarno značenje obaju prijedloga.

5) Frazemi

U frazemima s prijedložnim parom **s – na** kao i u frazemima s prijedložnim parom **iz – u** prisutno je udvajanje imenične sastavnice koja nosi značenje vremena:

Kiša koja s vremena na vrijeme sipi i temperatura od punih nekoliko stupnjeva ubijaju nam svaku volju za ponovnim pokušajem pronalaska vodopada. (Google)

Ko spajinska smo derišćad bazdalikali kroz sve dane i ko viverice po ‘rastovima skakali smo mi s noći na noć priko baština uzduž i popriko! (Ivan Kozarac, Đuka Begović)

Kad se nasitio, razumije se s časa je načas prinosio čašu ustima, ispijao, ispijenu nehajno puštao na stol i pogledao oko sebe, po gostima. (Ivan Kozarac, Đuka Begović)

Navedeni frazemi imaju frazeološko značenje vremena, a frazem *s vremena na vrijeme* može sintaktički varirati s frazemom *od vremena do vremena*⁹ ili frazemom *od vremena na vrijeme*:

Preko njegove slike, koju bi od vremena na vrijeme ugledao, prelio bi se obično koji akustični efekt i u taj tren u njegovoj glavi nestalo bi slikarskog spoja; njega bi taj novi zvuk zanio u nove asocijacije, i on se gubio u jalovom kruženju nad slikama kao ptica grabilica, kad joj se sakrio plijen i nestao iz vidokruga. (Miroslav Krleža, Povratak Filipa Latinovicza)

Sintaktičko variranje kod ostalih frazema ove skupine nije zabilježeno.

Ostali frazemi ove skupine imaju frazeološko značenje načina:

Hodajući s noge na nogu, nije bio svjestan kako je prošao kroz nekoliko svjetova u istom prostoru. (Google)

Mudrost i genijalnost spoja kineskog oružja i borilačkih vještina preko tisuću godina prenose se s koljena na koljeno. (National Geographic)

Ime Borna prenosi se s oca na sina a svaka generacija predstavlja određeno razdoblje u povijesti. (Google)

a glagolski frazem *pasti s konja na magarca* ima značenje ‘doći u gori položaj, ići s boljega na gore, spustiti se s višega na niži položaj’:

Jedamput sam bio pao s konja na magarca; onda sam se stao naduvati ko žaba, da postanem kao bik... Sada bih pak mogao napraviti od muhe – vola. (J. P. Karmov, Isušena kaljuža)

⁹ Usp. primjer iz I. 5) ovoga članka.

Sintaktička obilježja

Po svojoj sintaktičkoj funkciji uporaba parnih prijedloga ne izdvaja se od uporabe ostalih prijedloga. Većina ih ima funkciju priložne oznake te odgovara na jedno pitanje, a ne na dva.

*Sada župnik ustane sa sjedala, odloži na stol lulu i naočale, prošeće dva-tri puta **od vrata do prozora** i opet natrag, tarući ruku o ruku.* (Ante Kovačić, U registraturi)

*Zagrebački sajam sporta i nautike u veljači na Velesajmu Deveti zagrebački sajam sporta i nautike održat će se **od 23. do 27. veljače** na Zagrebačkom velesajmu.* (Vjesnik)

*Mi opet pohrlismo cjelivati mu ruku. Ali on nam, prelazeći **iz jedne odaje u drugu**, iznova domahnu: - Hajde, hajde, Jilirci, vidjet ćemo!...* (Ante Kovačić, U registraturi)

*Isto se otkida i onaj meki, bljutavasti plod dudova ispod nogu vrabaca koji u skupu polijeću **s debila na deblo** i živiču, ciče, perušaju se.* (Ivan Kozarac, Đuka Begović)

U funkciji atributa parni prijedlozi određuju imenicu:

*»Izgradnjom zaobilaznica određenih gradova i proširivanjem ceste na pojedinim dionicama na Plitvičkoj cesti i Jadranskoj magistrali putovanje od Zagreba do Splita moglo bi se skratiti za sat vremena, a na dijelu **od Splita do Dubrovnika** za još sat vremena«, istaknuo je Tušek.* (Vjesnik)

*Vaš kompendij »Riječi«, zapravo najuvjerljivije otkriva ljudsku prošlost, čovjekov razvoj **od najstarije starine do danas**, pa čak i tamo gdje je bilo malo ili ni malo pismenosti.* (Vjesnik)

*Švel-Gamiršek, Mara (1900. – 1975.), hrvatska pripovjedačica, pjesnikinja, dramatičarka i prevoditeljica; u svojim djelima uglavnom tematizira Slavoniju na prijelazu **iz XIX. u XX. stoljeće**;* (Vladislav Kušan, Izabrana djela)

Zabilježen je i primjer u kojem izraz s parnim prijedlozima dolazi kao dio imenskoga predikata:

*Struktura je ulaganja **od 20 do 49 posto** u depozite kod financijskih institucija, do 40 posto u vrijednosne papire hrvatske države i Hrvatske narodne banke te do 40 posto u dužničke vrijednosne papire koje su izdali drugi hrvatski izdavatelji.* (Vjesnik)

U određivanju rečenične funkcije frazema veliku ulogu ima kategorijalno i frazeološko značenje. Određeni strukturni tipovi po svojem su ustrojstvu i/ili sastavu predodređeni za pojedine sintaktičke funkcije. Npr., svi strukturno glagolski frazemi s parnim prijedlozima u ovome radu glagolskoga su kategorijalnoga značenja i svi će u rečenici imati predikatnu funkciju:

Riječ o ogromnoj svoti išla je od usta do usta, a pročulo se selom, prije nego su mladenci i svatovi došli kući. (Janko Matko, Moć zemlje)

Dostava novca ide iz ruke u ruku, odnosno nakon pošiljateljeve uplate novac se uručuje primatelju bez obzira na udaljenost između uplatnog i isplatnog mjesta. (Google)

Temelj njihove pameti je što im riječi, koje tako vješto pretaču iz šupljeg u prazno ne služe da bi iskazali što misle, nego da bi prikrili namjeru. (Ivan Aralica, Graditelj svratišta)

Definitivno ne stoji ocjena da sam pao s konja na magarca, nego sam otišao s funkcije koja mi je, prema mojoj procjeni, trebala pružiti veću sindikalnu snagu, ali nije. (Večernji list)

Međutim, neki se frazemi ne uklapaju u rečenice svojom predikatnom funkcijom već čine samostalne rečenice:

Cerekala se od uha do uha. Usne su joj bile razmazane s teškim crvenim ružem. Na glavi je imala šešir sa cvijećem. (Google)

Ne živim od danas do sutra. Volim planirati. Volim planirati unaprijed. (Google)

U glagolskome frazemu *prelijevati* (*pretakati* i sl.) *iz šupljeg u prazno* u značenju ‘baviti se beskorisnim (besmislenim) poslom, činiti što uludo’ često dolazi do frazeološki plodne zamjene glagola glagolskom imenicom, a samim time i do promjene kategorijalnoga značenja frazema i rečenične funkcije:

Sudeći po vašim reakcijama, čini se da mi ide to pretakanje iz šupljeg u prazno u kojem svaki put želim skrenuti pažnju na nešto bitno, a naoko sasvim obično. (Google)

Okušao sam se u raznim poslovima, a najviše volim prelijevanje iz šupljeg u prazno. (Zarez)

Sustav treba dovesti u red, što prije, i to bez mnogo milosti i presipanja iz šupljeg u prazno; tko je čiji, tko je koga zadužio, obećao i slično. (Glas Slavonije)

U prvome primjeru frazem ima funkciju subjekta, u drugome objekta, a u trećemu priložne oznake načina.

Ostali frazemi osnovne frazemske strukture *prijedlog + imenska riječ + prijedlog + imenska riječ* imaju priložno kategorijalno značenje i u rečenici imaju funkciju priložne oznake (vremena ili načina):

– vremena:

Neugodan pramen mirisa duhana iz trafike u Fratarskoj ulici obavijao je sva ta čudna i nejasna zbivanja između njegove majke i raznih prolaznika, na divanu iza zavjese i paravana, što su mu ostala neshvatljiva i nepoznata, zamatajući te tjelesne tajne iz dana u dan sve to misterioznijom koprenom. (Miroslav Krleža, Povratak Filipa Latinovicza)

Romeo bi s vremena na vrijeme razbio susjedu nos, a Julija počupala kosu klin-ki iz ulice. (Google)

– načina:

Imamo niz istaknutih svjetskih sportašica i sportaša, ali imamo i mladost koja luta od nemila do nedraga veoma često ne znajući što će sami sa sobom. (Google)

Polagano, s noge na nogu i kao mnogo puta do sada, koračale su u mraku dvije polupoznate osobe. (Google)

Pojedini strukturno imenični frazemi mogu imati i priložno i pridjevno kategorijalno značenje. U promatranome korpusu frazema takav je strukturno imenični frazem *od glave do pete*. Kada je njegovo kategorijalno značenje priložno (a frazeološko značenje ‘potpuno, sasvim, u cijelosti, u svemu, u svim pojedinostima’), u rečenici se uvrštava u funkciji priložne oznake:

Za to vrijeme kapetan ga pogleda od glave do pete i njegovo iskusno oko odmah primijeti kako je debeljuškasti strojar aljkavo obučen. (Google)

Kada je njegovo kategorijalno značenje pridjevno (a frazeološko značenje ‘pravi <pravcati>, istinski’) ima atributnu funkciju ili je dio predikata:

Z. K. bio je jedan od posljednjih zagrebačkih šarmera, pravi Zagrepčanin, gospodin od glave do pete kakvi su danas gotovo izumrli.

Zaključak

S obzirom na nesustavnost i neujednačenost obrade izraza s parnim prijedlozima po rječnicima predlažemo ovakav način obrade:

1. U jednojezičnome općemu rječniku najprije trebaju biti obrađeni svi samostalni prijedlozi, prvo u njihovu konkretnome prostornome pa vremenskom značenju, a zatim u prenesenim značenjima.

2. Pod prvim prijedlogom sintagmatskoga prijedložnoga para, dakle pod prijedlozima *od, iz, s* trebaju biti navedena značenja parne prijedložne sveze prvo u konkretnome značenju (npr. *od kuće do škole*), a zatim u apstraktnome (*od ljubavi do mržnje*). Kod drugoga prijedloga para sintagmatsku svezu treba uputiti na obradu pod prvi prijedlog u paru.

3. Frazemi u jednojezičnome općemu rječniku trebaju biti obrađeni prema frazeološkome kriteriju morfološkoga karaktera. Svi frazemi koji u svojem sastavu imaju parne prijedloge tako bi imali potpunu frazeološku obradu na kraju natukničkoga članka prve imenske riječi (imenice, pridjeva, poimeničenoga pridjeva) u frazemu. Npr. frazem *od glave do pete* bio bi obrađen na kraju natukničkoga članka **glava**, a odnos sastavnica ne zahtijeva da u frazeološkome smislu postoji obrada i negdje drugdje.

Dakle, u natukničkim člancima u kojima se obrađuju prijedlozi i navode par-noprijedložne skupine frazemi ne bi trebali biti niti navođeni kao primjer, niti imati priloženu frazeološku definiciju jer njihovo navođenje ne bi bilo oprav-dano s frazeološkoga stajališta, a ni ekonomično.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR 1998. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- ANIĆ, VLADIMIR 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- ANIĆ, VLADIMIR; JOSIP SILIĆ 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Li-ber – Školska knjiga.
- BABIĆ, STJEPAN; BOŽIDAR FINKA; MILAN MOGUŠ 2000. *Hrvatski pravopis*. V., pre-rađeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- FINK-ARSOVSKI, ŽELJKA 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF Press.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik*. 2002. Ur. R. Matasović, Lj. Jojić. Zagreb: Novi Liber.
- MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK-ARSOVSKI; RADOMIR VENTURIN 2003. *Hrvatski fra-zeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- ПЕТЕ = ПЕТЕ, И. 1965. К сопоставительному изучению обстоятельства времени. *Филологические науки*, 4, 174–180.
- PIPER, PREDRAG 2001. *Jezik i prostor*. Drugo, dopunjeno izdanje. Beograd.
- PRANJKOVIĆ, IVO 1993. *Hrvatska skladnja: rasprave iz sintakse hrvatskoga stan-dardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- PRANJKOVIĆ, IVO 2002. *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880.–1976. I–XXIII. Zagreb: JAZU.
- RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika*. 2002. Ur. J. Šonje. Zagreb: Školska knjiga – Leksikografski zavod.
- VSEVOLODOVA – VLADIMIRSKIJ = ВСЕВОЛОДОВА, М. В.; Е. Ю. ВЛАДИМИРСКИЙ 1982. *Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке*. Москва.
- VSEVOLODOVA = ВСЕВОЛОДОВА, М. В. 1975. *Способы выражения временных отношений в современном русском языке*. Москва.

Preposition pairs

Summary

In this paper the authors consider prepositions that often appear in pairs (e.g. *od* and *do*, *iz* and *u*, *s* and *na*), showing semantic and structural pair integrity (showing, namely, that such prepositions only become meaningful in pairs). This integrity can also be seen in their frequent idiomatic use. The paper provides a thorough outline of preposition pair analysis in dictionaries and of their status in literature. It is demonstrated that preposition pair analysis in Croatian monolingual dictionaries is inconsistent, i.e. non-systematized. The following analyzes semantic features of such prepositions and classifies them into several groups according to their meaning. Furthermore, the paper considers syntactic features of such prepositions (they are used as adverbials, attributes or parts of nominal predicates). When it comes to identification of syntactic (sentence) idiom function, the authors point out that some structural types are predetermined for particular syntactic functions, e.g. all structurally verbal idioms with preposition pairs in this paper are of the verbal categorical meaning, and they will all have a predicative function in the sentence. In conclusion, the paper proposes a preposition pair methodology for monolingual dictionaries of the contemporary Croatian language, and provides a model of preposition pair idiom analysis.

Ključne riječi: prijedlozi, parni prijedlozi, semantička obilježja, sintaktička obilježja, frazemi, jednojezični rječnik

Key words: prepositions, preposition pairs, semantic features, syntactic features, idioms, monolingual dictionary